

Každý sen,
kterýž se v noci opietí, znamenie jest jistějšího.

60 Také věz, že sen, kterýž se též noci opietí, jistějšího jest znamenie a brzčejie se naplní. Protož řekl Jozef faraónovi: Ale co si viděl druhé k též věci slušeje sen, jest pevnosti znamenie proto, aby se stala řeč božie a rychleje byla naplněna.

Nadpis: *pilně znamenaj* bedlivě si všímej, měj na paměti – 2 *duostojenství* hodností – 3 *obecního* prostého, neurozeného – 5 *duchovníkóm* osobám duchovním – 8 *obežralému* přejedenému; *stříezvému* střízlivému – 9 *trudnému* unavenému – 10 *u podletí... létě... zimě* na jaře, v létě, v zimě; *přesto* však – 11 *krve* čisté... kalné... horké... vlažné: míněny čtyři základní typy, sangvinický, melancholický, cholericický a flegmatický – 12 *proměna* přízpůsobení – 12-13 *na počátce... na střiedmě... na úštku... na skonání*: označení pro jednotlivé fáze měsíce

18 *Zaroim mudřec*: míněn patrně arabský astrolog Achmet ben Sirin († 728 n. l.), autor slavného snáše; *od prvé hodiny v noci*: od první hodiny po západu slunce – 19 *ve dvúdcát letech* během dvaceti let; *se zračují* odrážejí se, vyplňují se – 21 *se kolotají* motají se, zdají se – 23 *do zabřeždění* do svítání, do rozbřesku – 25 *do vzhodu* do východu; *najviec* nejpozději – 26 *po vznití* po východu – 27 *jistý* spolehlivý; *dospělý* dokonale obeznámený – 29 *zpôsoby* vzezření – 30 *zvěhlasní* věhlasní – 32 *menšie* omezují; *lidná* lidnatá

37 *kakž koli* ačkoliv – *Nabochodonozorovi*: zemřel 562 př. n. l.; jeho sen srov. Dan. 4. kap. – 39 *byl jest známek* byl znamením; *marnost* marné úsilí – 40 *zveličena* vzdvižena, oslavena

42 *nehodní* nevhodní, nepřiměřený – 48 *kvúcie* kvetoucí – 53 *by klála* kdyby se účastnila klání, boje – 55 *ku pořádu* k způsobu života

57 *se opietí* opakuje se – 59 *brzčejie* spíše – 59-61: Gen. 41, 32; *druhé* podruhé; *k též věci slušeje sen* k téže věci se vztahující sen; *pevnosti* jistoty

MARTIN Z LENČICE
PRANOSTIKA PRO OLDŘICHA Z ROŽMBERKA

Okolo poloviny 15. století u nás zřejmě stoupal zájem o astrologické předpovědi. Astrologická předpověď pro kalendářní rok se stala literárním útvarem, který byl v pozdější době velmi hojný, u nás stejně jako v zahraničí. Tyto předpovědi byly psány nejprve latinsky, později v národních jazycích: česky vycházely již od přelomu 15. a 16. století. Po rozšíření knihtisku se totiž vydávaly tiskem a spojovaly se s kalendáři. Pražská universita, aby mohla vyhovět poptávce, ustanovila někdy kolem poloviny 15. století, že jeden z jejích profesorů bude mít za úkol vypracovat pro každý rok astrologickou předpověď. Takový profesor se nazýval „astronomus publicus“; pokud víme, jako první zastával tuto funkci Martin z Lenčice.

Martin z Lenčice byl polského původu, narodil se někdy v prvních letech 15. století, na pražské universitě byl od r. 1427, od r. 1444 byl profesorem. Zemřel asi v letech 1462-64. Zachovalo se několik jeho latinských spisů. Jedním z nich je *astrologická předpověď na rok 1455*, určená pro Oldřicha z Rožmberka. Je to příklad nejnaivnějších, ale sugestivních předpovědí, nevědeckých už v době, kdy vznikly,

a zcela pověřených v následujících staletích, kdy se jejich obliba s pronikáním do lidových vrstev ještě zvýšila.

Postavení hvězd, věštecká znamení a budoucí události běžného roku 1455, v krátkosti sepsané a určené pro vznešeného pána, pana Oldřicha pocházejícího z urozeného rodu rožmberského, pána nejmilostivějšího.

Hlava první

o vládci roku a o hybné příčině toho,
jakým způsobem se uskuteční koloběh letošního roku.

Hvězdy působí na tyto pozemské věci na pokyn boží a způsobují v sublunárním světě změny a události všeobecné i dílčí, podle různého postavení a rozličných seskupení sedmi planet a stálic. Řečený rok obsahuje tři velké události: za první opozici Saturna s Jupiterem, která má velký
5 věštecký význam, za druhé zatmění Měsíce ve Štíru, za třetí konjunkci Saturna a Marta, rovněž ve Štíru. A tyto tři velké události se svým působením připojují ke kořenu velké konjunkce, k níž došlo léta páně 1425 na dvacátém sedmém stupni Štíra a která ohlašovala, že povstane nová sekta
10 v Čechách a rozmach moci Turků; a dodnes bude působit mnohé nepřijemnosti, protože její věštecký význam se vztahuje na padesát sedm let. A svrchu uvedené tři velké události se opakují ve Štíru, který je znamením veškeré falše a skrýší všech jedovatostí a je domem Marta. Není tudíž možno přejít takový úkaz bez veliké obezřetlosti. Především se tedy praví, že vládcem letošního roku je Saturn...

15

Hlava druhá o stavu národa a lidu obecného.

Stav národa se poznává podle ascendentu, podle jeho vládce, podle vládce roku a podle Měsíce. Je jasné, že ascendentním znamením je konec
20 Vah s celým Štírem, a v tomto ascendentním znamení stojí Saturn, který ohlašuje osudy starých a zbožných boháčů, sedláků, starců a židů. A ten Saturn, pravím, protože je na tom místě oslaben zpětným pohybem, ohlašuje tělesné neduhy a životní obtíže řečených lidí. Také Měsíc ve svém běhu připadne do šestého domu, což je dům smrti. Po opozici se svým působením připojí k Saturnu, který je nepříznivý, a ohlašuje tedy obtíže
25 v životě řečených osob. Podobně vládce ascendentu, totiž Mars, jsa v souhvězdí lidské podoby, totiž v Blížencích, spadá při svém oběhu do osmého domu, jenž jest domem smrti. Ohlašuje tedy náhlou smrt mnohých osob, rušitele cest a ty, kteří prolévají krev. Také sám Mars se spojuje s Venuší ve čtvrtém aspektu a ohlašuje, že prostý lid bude zneužívat žen proti zá-

30 konu, že muži budou jati touhou po ženách a že tato touha pro spojení
s Martem bude neřestná a hanebná. Saturn v ascendentním znamení uka-
zuje na obtíže v obchodech. A bude mnoho zápletek a trestů, které pocítí
lid; jeho pánové budou mu činit příkoří při vybírání daní. Kvůli Martu
bude mnoho přetvářky v dodržování daného slova i zákona. Mars v osmém
35 domu ohlašuje pro tento rok mnoho špatnosti.

Hlava třetí o postavení krále a jiných šlechticů.

Postavení těchto osob se poznává podle Saturna, Jupitera, Slunce
a podle o hlašovatele krále. Jestliže je oslaben vliv těchto všech planet nebo
40 jejich větší části, věští to obtíže pro uvedené osoby. Dále je zřejmé, že
Saturn je oslaben zpětným pohybem a Jupiter je zbaven příznivého vlivu
opozicí Saturna. Znamená to tudíž, že mezi výše uvedenými osobami
budou nesváry a bezprávi. Podobně je i Slunce oslabeno ve svém vlivu,
neboť je v domě kadentním, následujícím po ascendentu. A podobně
45 desátý dům, který je domem královským, je nepříznivě ovlivněn paprsky
osudu, a z toho všeho všechny jednotlivé jevy ohlašují špatné postavení
krále. Stav královských rytířů se poznává podle vládce jedenáctého domu,
totiž podle Merkura, který je neblaze ovlivněn postavením vůči Martu;
znamená tedy nedobry osud těchto osob. Královští šlechtici budou v ne-
50 snázích pro opozici Jupitera se Saturnem. Žoldníci královi nebudou
v dobrém postavení pro překážku, kterou klade Mars. Item jedna osoba,
jež zastává místo krále, bude sužována obecným lidem a svými podříze-
nými, a to pro nešťastné seskupení, které vzniklo tak, že se proti oslabe-
nému Jupiteru staví zloba Saturna. Item Měsíc, připojující se v oběhu
55 k Saturnu a dávající mu sílu a moc, ohlašuje škodu a nesnáz pro majetek
králův a pro jeho příjmy. Item Saturn je spojen s hlavou Draka, což ohla-
šuje pokles moci osob vysoko postavených.

Hlava čtvrtá o stavu církve a duchovních osob.

60 Postavení shora řečených osob, a zejména apoštolského pána i cti-
ho dných kardinálů se poznává podle devátého domu a podle jeho vládce,
po dle Jupitera a podle vládce znamení, v němž bude Jupiter. Je zřejmé, že
známením devátého domu je Rak, jenž jest mnohonásobně neblahý; po-
dobně je nepříznivě ovlivněna Venuše, vládkyně znamení, v němž jest
65 Jupiter. Ohlašuje tedy nedobry stav svrchu řečených osob. Item Saturn,
jenž jest tohoto roku nepříznivě ovlivněn, ohlašuje špatné postavení du-

chovných osob sloužících bohu. Item zatmění Měsíce připadá na devátý dům, což ohlašuje podstatnější překážky pro církve.

Nadpis: o vládci: podle astrologických představ o postavení planet a jejich působení na život na zemi mělo každé znamení zvířetníku, každý rok, každá hodina dne a každá astronomická událost svého „vládce“, tj. planetu, k jejímž domnělým vlastnostem se muselo především přihlídnout v astrologické předpovědi – 2 *v sublunárním světě:* podle aristotelovské představy oblast uzavřená do sféry Měsíce (Luny), obsahující Zemi a složená ze čtyř základních prvků (země, vody, vzduchu a ohně); pouze v této oblasti je možná změna, vznikání a zanikání (na rozdíl od neměnného, dokonalého ostatního vesmíru – nebe) – 3 *sedmi planet:* podle tehdejších geocentrických představ: Měsíc, Merkur, Venuše, Slunce, Mars, Jupiter a Saturn – 4 *opozici:* takové vzájemné postavení planet, že jsou na protilehlých stranách oblohy (pozorováno ze Země), tj. že jsou od sebe vzdáleny o 180° ekliptiky (sluneční dráhy) – 5 *ve Štíru:* poloha Měsíce a známých planet byla již od starověku udávána vzhledem k dráze Slunce, tzv. ekliptice či zvířetníku, od níž se dráhy planet jen málo vzdalují na sever a na jih. Ekliptika se dělí na 12 znamení (tj. úseků po 30°), pojmenovaných po souhvězdích, která původně obsahovala (Beran, Býk, Blíženci, Rak, Lev, Panna, Váhy, Štír, Střelec, Kozoroh, Vodnář, Ryby). Počítá se od tzv. jarního bodu, v němž se ekliptika protíná s rovníkem a jímž prochází Slunce v okamžiku jarní rovnodennosti. Již ve starověku bylo známo, že se jarní bod po ekliptice posouvá (do dnešní doby je posunut prakticky už o jedno znamení: znamení Berana odpovídá souhvězdí Ryb atd.), a proto i středověká astronomie rozlišovala mezi znameními a souhvězdími); *konjunkci:* takové postavení dvou planet, že se pozorovány ze Země promítají zhruba do téhož místa na obloze – 7 *velké konjunkce:* tj. konjunkce více než dvou planet – 12 *je domem Marta:* středověká astrologie dělila celou viditelnou i neviditelnou oblohu (kterou si představovala jako kouli obklopující Zemi) na 12 stejných úseků, tzv. domů (lat. domus), které byly vymezeny myšlenými kružnicemi, protínajícími se v severním a jižním bodu obzoru (podobně jako se zemské poledníky protínají v pólech); šest domů bylo tedy nad obzorem a šest pod obzorem. K jednotlivým domům byly podle tehdejších astrologických představ přiřazeny jednotlivé planety – 17 *podle ascendentu:* ascendent (ascendentní znamení) jako jeden ze základních astrologických pojmů je ono znamení zvířetníku, které právě vychází v okamžiku, k němuž se vztahuje astrologická předpověď (přisuzoval se mu mimořádný význam) – 21 *zpětným pohybem:* pohyb planet, pozorovaný ze Země (která obíhá okolo Slunce) nejvíce se jako pohyb přímočarý, ale jako pohyb smyčkovitý; zpětným pohybem míněna ta část smyčky, která směřuje od východu k západu – 28-29 *se spojuje... ve čtvrtém aspektu:* planety jsou vůči sobě v určitém aspektu (tj. ve zvláštním postavení pozorovaném ze Země), když jsou ve zvířetníku od sebe vzdáleny o takové úhly, které jsou vrcholovými úhly některého z jednodušších pravidelných mnohoúhelníků; důležitými aspekty jsou také např. konjunkce a opozice; čtvrtý aspekt, tzv. kvadratura, je vzdálenost planet o 90° zvířetníku (o vrcholový úhel čtverce) – 39 *podle ohlašovatele krále:* patrně míněna planeta, která podle přičítaných vlastností určuje osudy králů – 44 *v domě kadentním:* astrologické označení pro 3., 6., 9. a 12. úsek oblohy (dům), počítáno od východního bodu obzoru směrem pod obzor (tj. 3. a 6. dům je pod obzorem a 9. a 12. nad ním) – 45 *domem královským:* tj. domem, kterému astrologové přičítali rozhodující vliv na život králů – 56 *s hlavou Draka:* starý název (lat. caput Draconis) pro bod na obloze, v němž dráha Měsíce protíná dráhu Slunce (tzv. výstupní uzel měsíční dráhy) a Měsíc přechází na severní stranu od ekliptiky – 60 *apoštolského pána:* tj. papeže

Hlava sedmá

o místě a o zemích, v nichž dojde k předpověděným událostem.

Ať se však Vaše Urozenost nedomnívá, že se vše, co bylo řečeno o postavení obecného lidu, o postavení krále, o moru a o válkách, stane v Českém království, ale ať Vaše Milost rozumí věci tak, jak je řečeno dále. Štír je znamení severní, jež podle své přirozenosti má vliv na severní oblasti a na vše, co je za sedmi pásmy země. A podobně Saturn je planetou sedmého zemského pásma. Proto Quido v knize *Oběhů* říká: Saturnus ovládá sedmé pásmo a vše, co sídlí vně pásem, jako je část Čech, Polsko, Prusko, Norsko, Dánsko a jiné země. To je zřejmé, protože tyto země mají drsné povětrí pro pomalost a temnost Saturnovu. A obyvatelé těchto zemí mají skrovné znalosti a rozum, jsou zapomnětliví a nevládne jimi zbožnost. Na jejich povahu má vliv i Měsíc, k čemuž ukazuje jejich nestálost. Item Štír v rozdělení znamení ovládá končiny Arabů a Saldanů. Item Jupiter podle Římanů se vztahuje ke čtvrtému zemskému pásmu, v němž je ostrov Rhodos — pevnost křesťanů. Podle Quidona se Jupiteru připisuje páté a šesté zemské pásmo, v němž žijí Italové. Item Býk, v němž se v letošním roce dostává Jupiter do nepříznivého postavení, je znamení konjunkce Saturna a Jupitera v době povýšení Českého království. Praví se, když je takové postavení na nebi, že nastanou války a uvedené události již dříve vypočtené v odlehlejších zemích, v Turecku a Tatarsku, v Uhrách, Rakousku, Polsku, Rusku, Bavorsku, a zasáhnou až po Anglii, a to obzvláště v těch částech, které jsou blízko vod. A protože Slunce je nepříznivě ovlivněno, neboť je v šestém domu, znamená to, že křesťané budou bojovat mezi sebou, a to zejména ti, kteří sousedí se sedmým pásmem zemským a s jeho částmi. Item protože zatmění Měsíce letošního roku připadlo do devátého domu, ohlašuje to, že se církev římská nevyvaruje válek a těžkostí. Také znamení Blíženců připadlo do osmého domu a toto znamení, které je ascendentní v době povýšení Českého království, je nepříznivě ovlivněno přítomností Marta a vyznačuje morovou ránu v uvedeném království. Item protože Býk, v němž je Jupiter nepříznivě ovlivněn protilehlým postavením Saturna, byl znamením velké konjunkce v době okolo povýšení Českého království, znamená to, že České království, pokud nebude řízeno spravedlností a uvážlivým rozumem, nevystříhá se některých válečných těžkostí. Avšak to vše bude mírněno aspektem Jupitera a Venuše. Příkladně-li uvážlivý rozum, bude to zmírněno ještě více. Jestliže se však budeme obracet k bohu s prosbami, aby tyto nebeské vlivy ráčil potlačit, pak se nepříznivá věštba buď zcela rozplyne, anebo se z ní projeví jen některá nepatrná část.

5 za sedmi pásmy země: podle tradičního dělení Země na pásma (po způsobu dnešních rovnoběžek, určujících zeměpisnou šířku) – 6 Quido v knize *Oběhů*: citováno

dílo nám neznámé astrologické autority – 8 *Dánsko*: v orig. Dacia (= Sedmihradsko), která však vzhledem k své zeměpisné poloze nezapadá do kontextu, a proto čteme Dania – 11 *ukazuje jejich nestálost*: jejich nestálost je podobná proměnlivosti měsíčních fází a v ní (podle astrologické představy) má svůj zdroj – 12 *Saldanů*: mluví obyvatelé města Saldy a jeho okolí v severní Africe – 30 *velké konjunktce*: mluví konjunktce (promítnutí do přibližně stejného místa na obloze) více než dvou planet

SALICETTOVA RANNÁ LÉKAŘSTVÍ

Ze spisů italského lékaře Guilielma Salicettiho († asi 1276) čerpalo české lékařství v 15. století hlavní poučení o anatomii a chirurgii. Zčeštění jeho spisu *Cyrugia* (v českém překladu *Ranná lékařství*) v první polovině 15. století zařadilo do tehdejší medicínské literatury, složené valnou většinou z kompilačních a překládaných spisů, první soustavné dílo o anatomii a chirurgii lidského těla. Toto pozoruhodné dílo, jehož český překlad vznikl nepochybně v souvislosti s pokračujícím pronikáním češtiny do naukové literatury, přinášelo mnoho správnějších anatomických poznatků, než jaké byly tradovány v starších českých spisech. Na rozdíl od starších lékařských zvyklostí snažil se Salicetti sblížit lékařství s chirurgií tím, že lékařům doporučoval užívat v nutných případech nože (chirurgické zákroky prováděli v té době především lazebníci, jejichž povolání bylo považováno za „nepočestné“).

Jak svědčí dochovaný rukopis, bylo Salicettiho dílo šířeno v řemeslných opisech spolu s překladem Rhazesova Ranného lékařství, které je doplňovalo. Ze Salicettiho díla vybíráme vedle úryvku z předmluvy ukázky z třetí knihy „O napaření hodném zlámaného neb vyvinulého (tj. vykloubeného) údu každého“ a z čtvrté knihy „O způsobě všech úduv, kostí, žil, cev i žilen těla člověčího, kteréžto mají býti známy na řezání a prořezání úduv, aby se zlá příhoda nestala“.

(Z PŘEDMLUVY)

Kapitola o oznámení umění ranného lékařství
a o napomínání potřebných a užitečných k dílům přistojících i nemocných.

- Ranného lékařství umění jestliž umění, jenž učí obyčejí a způsobě dělánie při těle, žíle a kosti člověčí rukama. Aniž věř, kto by pravil, že by dělánie zvláštie bylo umění ranného lékařství, poněvadž to umění jest jedno z těch umění, kterážto nemají bytu jedno na duši o věci uléčené a určené a neporušitedlné, ale dělánie zvláštie na určené věci visí, neb pocházie z neurčené a neuléčené a z porušitedlné věci. A tak dělánie zvláštie neb stranovníe není umění ranného lékařství, jenž jest jedno umění zdržené pod uměním lékařským. Než pocházief dobře dělánie stranovníe z umění ranného lékařství, jenž jest jedno umění pravé, jakožto pocházie zvláštnie věc od obecné, neb jinak by nebyl poznán obyčej dělánie skrze rozum, leč by dělánie zvláštie pocházelo od obecního dělánie, kteréžto jest na duši dobyté skrze umění. A tak zevno jest a pravda jest, že někto móż